

ПЈЕСНИШТВО ЈАКОВА ШАНТИЋА

У раду се анализира поезија Јакова Шантића (1882–1905), данас готово заборављеног пјесника мостарског књижевног круга. Књижевна критика оцијенила је Ј. Шантића на основу једине књиге стихова из 1904, занемарујући пјесме које су објављене послје његове смрти у Бранковом колу (*Из пошљедњих њјесама* 1905. и *Посмрцад* из 1907), а које умногоме мијењају слику о његовом пјесничком дјелу. С обзиром на то да је он данас сведен на пјесника с маргине српског поетског модернитета, у раду смо настојали представити његов кратак животни вијек и поетске преокупације.

Кључне ријечи: Јаков Шантић, биографија, српска модерна, војиславизам, симболизам, утицај.

1 ■ Без циља и пута брод занесен лута...Јаков Шантић је још један у низу српских пјесника с почетка XX вијека кога је прерано уграбила смрт. Послије Косте Абрашевића, Љубомира Симића, Стевана Луковића, Авде Карабеговића, и он се придружио оној дугој поворци *саломљених* нада, немајући времена да се пјеснички осамостали и сазри, баш као и његов брат Јефтан¹. Јаков Шантић рођен је 1882. године у Мостару, гдје је и завршио основну школу. Даље образовање наставља у Сремским Карловцима, али убрзо својевољно напушта гимназију и одаје се бoемском животу. Критичар Милош Живковић у драгоцјеним сјећањима на друговање са Ј. Шантићем у Београду, исписује неколико занимљивих редова:

У љето 1898. први пут смо се састали на земунској паробродској станици. Младић њун жара и заноса. Стајао је на дунавској обали и замишљено гледао према Београду и Авали. Кад се окренуо зајазлио је мене.

* mirjana.lukic@ffuis.edu.ba

¹ Јефтан Шантић је умро 28. јуна 1896. године у Мостару, у двадесет првој години живота. Гимназију је учио у Новом Саду, гдје се као пјесник први пут истакао на школској светосавској свечаности пригодном пјесмом *Новој гимназијској застави*. Прве стихове објављује у *Босанској вили*, а затим, у току посљедње двије године живота, штампа пјесме и у *Бранковом колу*, *Бранику*, *Босанској вили* и *Зори*.

Зайишах ја, ідје ће? Поцрвенивши, збуњено ми одговори Војислављевим сѝиховима: Без циља и пута брод занесен лута...

Право рече: без циља и љуша био је његов крашкѝ живош; без циља и љуша било је његово борављење у Београду. [...] улазио је у оне мале кафане у чувеној београдској `Скадарлији`, ідје се много љуши и зијева и ідје је ракија извор и подстѝрек ѝјесничком надахнућу. У шѝој књижевно-бескућничкој дружини он је био свакидашњи іосѝ, раван околини својој више ѝо ѝонашању, нећо ли ѝо духу и осјећању (живковић 1905: 2).

Хировит, самовољан и необуздан, младић стално нарушава породични углед и не обазире се на наде које старија браћа полажу у њега, једну годину (1900) проводи лутајући по Србији са позоришном трупом. Током пет година испуњених путовањима, овај несмирник је посјетио велики број градова, који се често помињу и као мјеста настанка његових пјесама. Од Сремских Карловаца се запутио до Трста, одакле је путовао за Швајцарску, гдје је неко вријеме провео у Монтани, Лезену и Женеву. Поједине пјесме је потписивао на Крфу и у Мадриду, а потом у Напуљу, Боки и на Хвару, да би посљедње написао у селу Ђигале код Малог Лошина. Ту је издахнуо на рукама брата Алексе, 9. децембра 1905. године, послѝје дуге и тешке борбе са туберкулозом. Та „страшна ноћ” изнудиће Алекси Шантићи ове несвојствене, слободне стихове:

*Сѝрашна је ово ноћ!
У малој ѝрашњавој соби,
Шѝо једним оком іледа
У мушну ључину морску,
На самрѝном одру лежи ми браш,
Лежи ѝјесник мој,
Лежи славуј мој.*

-----
*Сѝрашна је ово ноћ!
Овдје, у љусѝом крају,
У шућем завичају,
У малој ѝрљавој соби,
На јадним рукама мојим
Умире ѝјесник мој,
Умире славуј мој...*

Алекса Шантић посвећује брату Јакову још двије пјесме: *Последње вече у Малом Лошињу* (касније прештампане у збирци *Пјесме*, Мостар, 1908), која се појављује и у непотписаном чланку *Браћо ојлакује браћо* из *Полићике* (1906) и *Лаку ноћ*. Сломљен Јефтановом болешћу и смрћу, Алекса је пуно пажње посвећивао Јакову, често показујући разумијевање за његове младалачке несташлуке. Касније, у преписци са Јованом Грчићем, он ће истаћи и његово сазријевање:

Хвала Вам на саучешћу и шцузи за мојим браћом Јаковом. Заиста ме је смрт мога браћо поразила, јер онај негда немирни и нејослушни Јаков, јосидаде човек са срцем великим и душом свијетлом, јосидаде несумњи-ви ијесник (ШАНТИЋ 1972: 110).

Алекса Шантић заиста је вјеровао у пјесничке могућности млађега брата. У студији „Један мостарски песник” Јован Радуловић наводи и ове Алексине ријечи: „Да је Јаков остао жив и здрав, све би нас бацио у запећак”² (1934–35: 309). Међутим, од тога времена па до данас, Јаков Шантић остаје само млађи Алексин брат, а његова једина збирка, као и тридесетак посмртно штампаних пјесама, живе у сјећању ријетких читалаца и истраживача. Радомир Константиновић (1983: 98) тачно биљежи да „сенка старијега брата, који га је преживео, као да је сасвим замрачила његов лик, дозвољавајући му, најчешће, захваљујући забораву [...], да остане једино као нека врста *аширибуша* Алексе Шантића”. Узрок

² Ова опаска Алексе Шантића нашла је одјека у текстовима каснијих истраживача српске поезије с почетка 20. вијека. Тако, на примјер, Владан Недић (1970: 9) у предговору за *Изабране странице* Светозара Ђоровића, расправљајући о припадницима мостарског књижевног покрета, доноси и ове редове: „Песме Јакова Шантића – посмрчад више но друге – показују да је младић са успехом савлађивао израз. Судећи по неким одломцима, он би свакако надмашио старијег брата.” Драгиша Витошевић (1975 I: 288), преузимајући оцјену, биљежи како је Јаков Шантић имао „већ изван песнички глас који је обећавао – и како је недавно смело али исправно тврдио Владан Недић – више него његов старији и много познатији брат”. У својој двотомној студији о српској поезији с почетка XX вијека до 1914. године, Витошевић са пуно пажње интерпретира допринос Јакова Шантића њеном развоју и са правом жали што он није више заступљен у антологијама, или макар у оној о „малим пјесницима” из едиције *Српска књижевност у сто књига*. Радомир Константиновић (1983: 97–116), са друге стране, поезију Јакова Шантића сагледава искључиво у поређењу са Јованом Дучићем и Алексом Шантићем. По његовом суду, млађи Шантић показао је неке поетске преокупације и прије старијег брата и „у неколико таквих тренутака, он је припадао будућности непорочно више од Алексе Шантића”.

тој запостављености, по Станиши Тутњевићу (2005: 5), приређивачу *Сабраних њјесама* Јакова Шантића, превенствено су „његова болест, нередовно школовање, несрећен, боемски начин живота због кога је изгубио повјерење у породици, међу обичним грађанским свијетом, али је томе допринијела и околност да је суд о њему исказиван углавном на основу прве и једине збирке пјесама“.

Јаков Шантић је за живота објавио само једну књигу поезије, штампану у Мостару 1904. године, код познатих издавача Пахера и Кисића. Посљедњу пјесму *Tramonto* (потписану Giccale) штампао је у *Бранковом колу* 20. октобра (2. новембра) 1905, два мјесеца прије смрти. Уз пјесму је послао и писмо Павлу Марковићу Адамову, тадашњем уреднику часописа, у којем му замјера што није објавио и друге послате пјесме. „Можда вам је сувишно моје сарадништво. А ако је тако, ја ћу без оклијевања престати бити досадан“, огорчено исписује пјесник. Нешто касније, он инсистира да се његове пјесме не штампају у *Бранковом колу*: „молим да то не чините никако и да оне двије пјесме, које Вам неки дан послах, спалите или уништите на начин који Вам доликује“ (в. Будисављевић 1910: 717–718). Адамов је испоштовао пјесникову одлуку, али је, последице вијести о Јаковљевој смрти, штампао, уз непотписану некролошку билешку, двије пјесме (*Прољеће бјеше* и *Послије троба*) у 3. и 4. броју за 1906. годину. Павле Марковић Адамов је преминуо 1907, а нови уредник *Бранковој кола*, Милан Будисављевић, штампа још двије пјесме Јакова Шантића (*Залушао јалеб* и *Екстаза*) под насловом *Из њошљедњих њјесама*. О петогодишњици пјесникове смрти, 1910, он је објавио тридесет и три пјесме под заједничким насловом *Посмрцад* (у бројевима 43, 44, 45 и 46). Ове пјесме, што и сам наслов казује, представљају пјесничку заоставштину Јакова Шантића. Објављиване су, дакле, у континуитету у четири броја часописа, а свака од пјесама нумерисана је од један до тридесет и два. Уреднику се провукла грешка у нумерисању двадесет и седме пјесме, тј. забуном су двије пјесме добиле исти број, премда уз другу стоји и наслов *Исјовијесѝ*. Такође, три пјесме из *Посмрцади* већ су раније биле штампане. Највјероватније је Алекси Шантићу, који је на молбу уредника Милана Будисављевића послао Јаковљеву заоставштину, промакла ова грешка.

Цјеловито сагледавање његовог пјесничког опуса омогућио је Станиша Тутњевић 2005. године, приредивши *Сабране њјесме Јакова Шантића* у заједничком издању *Светла књије* и *Инстиѝтуѝа за књижевностѝ и умейностѝ* у Београду. Књигу чине четири цјелине. Прва под насловом

Пјесме доноси избор поезије коју је сам пјесник приредио 1904, друга и трећа цјелина (*Из њошљедњих пјесама* и *Посмрцаг*) представљају пјесме штампане у *Бранковом колу*, а које су излазиле за вријеме пјесниковог живота и послје његове смрти. Посљедњу, четврту цјелину, *Остале пјесме*, чине пјесме које су објављиване за пјесникова живота и послје изласка збирке, а нису раније штампане у поменутиим циклусима. Њихов редослијед направљен је комбиновањем хронолошког критеријума настанка и објављивања у листовима и часописима. Након сто година од пјесникове смрти, коначно су се нашле заједно све пјесме, њих стотинак, на једном мјесту. Тутњевић у напомени „Уз ово издање“, поред опширног предговора и пописа литературе, доноси библиографију пјесама као и пјесникове измјене појединих стихова. Такође, критичар и сам аналитички вреднује поезију Јакова Шантића, истичући особености духа епохе у којој пјесник ствара.

2. Општи поглед на пјевање Јакова Шантића. Без обзира на то што је почео да објављује 1898. године, Јаков Шантић је у српску књижевност званично ушао тек 1904, када је из штампе изашла његова књига поезије, једноставно насловљена са *Пјесме*. У вријеме њеног појављивања у српској књижевности је владала права „пјесничка епидемија“ стихотворства. Готово сваког мјесеца из штампе је излазила по једна збирка различитих пјесника, а ни „гостољубива“ периодика није заостајала за пријемом стихоклепаца. У том погледу, чини нам се, предњачила је *Босанска вила*, у којој су се одомаћили разновразни сарадници, потписивани најчешће, само именима. Отуда и не чуди што поједини књижевни критичари ту же над оваквом појавом, жалећи се како им не полази за руком да све те књиге прочитају и оцијене.

Позив да се обустави та лоша пракса, поред критичара, упутили су и поједини пјесници, попут Дучића и Ракића; први са приказом превода са руског из *Зоре* а други са програмском пјесмом *Песнику*. Дакле, друго обиљежје поменутог периода је атмосфера неповјерења према почетницима, што свакако није могло ићи у прилог пјесничким талентима попут Јакова Шантића. Због тога и не изненађују клишеиране реченице, попут, „једна лепа књига“, „занимљиво првенче“, „скоро добар прави песник“ и слично, исписиване у приказима његове збирке. Ипак, из тог фабричког низања стихова, *Пјесме* Јакова Шантића успјевају да скрену извјесну пажњу на себе³.

³ У *Бранковом колу* изашао је први приказ једине збирке поезије Јакова Шантића. Анонимни критичар са симпатијама казује како се у тој поезију крије „млад

Јаков Шантић је годину дана прије смрти сам направио избор из своје поезије, објављиване по листовим и часописима до 1904. године, па је логично претпоставити да је тај одабир оно најбоље из његове пјесничке радионице. Због тога Радуловић (1934–35: 315) биљежи како је књига *Пјесме* требало да буде „нека антологијица пјесникова до 1904. године“. Међутим, да ли је тако? У књизи се нашао отприлике једна трећина онога што је пјесник до тада штампао и тешко би се могло рећи да је то неки антологијски избор, поготово ако се као критеријум узму пјесме које су постхумно објављене, а из збирке изостављене. Такође, Јаков Шантић је за штампу одабрао свега њих двадесет и осам. Помало зачуђујуће с обзиром на то да је у његовој заоставштини остао много већи број пјесама и то оних које су их квалитетом свакако надвисиле. На основу тако малог опуса није било могуће објективно сагледати његову праву пјесничку вриједност, па и не чуде реченице, попут Ивачковићеве, како је књига одвише мала и скромна да би се назвала књижевном приновом. Поред тога, поређење са старијом браћом било је неизбијечно. Станиша Тутњевић (2005: 11) се са правом пита да ли је име Алексе Шантића више користило или штетило његовој браћи, тј. „да ли су били осуђени да таворе у његовој сјенци, пошто је претпоставка да њихово сродство није нимало утицало на њихову литерарну дјелатност ипак мање вјероватно“. И док је Јефтан, који је знатно мање писао, углавном скретао пажњу критике као Алексин брат, са Јаковом је био, чини нам се, супротан случај. Његови прави пјеснички домети нису могли бити ваљано сагледани управо због сталног поређења са пјевањем старијег брата. Матош (1905: 4), на примјер, подвлачи како се у пјесмама Јакова Шантића не крије ништа од онога што већ имају његови „пјеснички вршњаци, нарочито његов брат“. Касније ће та поређења, са правом, бити везана за пјесничку појаву Јована Дучића.

Јаков Шантић је веома рано одбацио патријархалну породичну традицију, па се у жељи за откривањем нових простора, брзо отиснуо ка Западу, о којем је са одушевљењем писао брату. Радуловић у својој студији доноси дио једног писма упућеног Алекси из Швајцарске:

песник, који носи несумњиво најјасније знаке скорог доброг правог песника“, али ће нагласити, пишући о мисаоном елементу у књизи, како у њему борави један филозоф, који се, наводно, „изгубио у песнику“ (в. Х.З. 1905: 1647–1650). Слично мисли и А. Г. Матош, који у краткој биљешци исписује да пјесник „има талента, и да се није тако журио са публиковањем те свешчице, његов дар би био још очигледнији“ (1905: 37). Најопширнији и најстудиознији увид у поезију Ј. Шантића дао је Илија Ивачковић у *Босанској вили* у два наставка: Бр. 3, Год. XX, 15. фебруар 1905, 44–45; Бр. 4, Год. XX, 28. фебруар 1905, 62–63.

Молим те да дођеш чим прије, јер сваки тренушак који проведеш без овог дивног Запада је ушаман закопан и упрочиштен. Дођи па да овдје живимо у овом свијету гдје се никад не гријема, гдје се у 24 сата само седам сати спава (Радуловић 1934–35: 312).

Рекли бисмо, помало утопијска визија младог занесењака, који је морао знати колико се тешко његов брат одваја од старог огњишта. Те, 1899. године, он у Женеви упознаје Јована Дучића, који се у Швајцарској задесио због школовања и који је до тада већ имао прилику да се упозна са страним књижевностима. О њиховом познанству и одушевљењу Јакова Шантића према десетак година старијем пјеснику, такође постоји писани траг:

Сваки минути, секунд који проведем са њим, ја сам бољији. То је један ум који је хиљаду џуша сјајнији када говори него кад тише. Сличан је тенијалном џумцу који своју силу испроши и проси на проби, а на преслави је малаксао; да сам Ројшилд, ја бих га купио, илаћао колико тог хоће, само нека говори (Радуловић 1934–35: 313).

Интересантно је ово опажање младића, који је, како лијепо казује Тутњевић (2005: 15), „првенствено био обузет и одушевљен Дучићевим укупним духовним зрачењем, знањем и реторичким способностима, него његовим књижевним радом“. Међутим, шта год да је Јаков Шантић, у то вријеме седамнаестогодишњак, мислио о писању старијег пјесника, сасвим је неоспорна чињеница да је Дучићева поезија оставила трага на његово пјевање. Без обзира на стил живота који је водио, а због кога често није био у прилици да испрати периодичку из земље, Јаков Шантић је сигурно био упознат са парнасистичком фазом у Дучићевом пјевању. Сасвим је могуће да му је сам пјесник казивао о властитим поетским преокупацијама и лектури коју чита, као што је могуће да је у рукама имао његову збирку *Пјесме* из 1901. године. Са друге стране, не смије се игнорисати чињеница да *Српски књижевни гласник* 1904. године штампа Дучићеву програмску пјесму *Моја поезија*, дакле, исте године када Јаков Шантић публикује своју збирку. То значи да је он у веома кратком року (од прве објављене пјесме из 1898. до последње написане 1905) прошао пут од *војиславизма* преко парнасистема, а до симболизма је стигао у исто вријеме када и Дучић. Због тог убрзаног развоја постоји и толико несразмјера између појединих пјесама, испјеваних у исто вријеме. На једној страни се уочавају пјесме у којима су евидентни трагови

позно-романтичарске версификације и дескриптивне лирике Војислава Илића, док на другој страни читамо низ симболистичких стихова.

Ипак, морамо истаћи да, кад се помиње Дучићев утицај на потоње српске пјеснике, не може се занемарити чињеница да је Јаков Шантић преминуо у вријеме „процвата” Дучићевог симболизма (мислимо на збирку *Песме* из 1908. године) и појаве његових сљедбеника. Пјеснички случај Јакова Шантића, дакле, нешто је другачији; он се „није појавио касније, када је *дучићевски* модел поезије већ био створен, него истовремено са једном развојном фазом Дучићевом, када је тај тип поезије тек био у зачетку и постепено се стварао” (Тутњевећ 2005: 17). Једноставно, он је до симболизма дошао спонтано и у складу са законитостима епохе у којој ствара.

С обзиром на несрећен беомски начин живота који је водио и нередовно образовање, намеће се питање шта је и колико је читао Јаков Шантић, те да ли је био упознат са токовима тадашње српске књижевности. Узевши у обзир из какве породице потиче и то да је посљедње године живота провео уз брата Алексу, можемо претпоставити да је имао прилику испратити појаву збирки пјесама својих савременика. До 1905. године, осим књига Алексе Шантића и Јована Дучића, као најзначајније издвајају се збирке Милана Ракића и Стевана Луковића из 1903, Светислава Стефановића (1903–1905) и Данице Марковић (1904). Мишљења смо да је поезију Јакова Шантића нужно читати у контексту времена у коме је настала, дакле, од његовог појављивања на књижевној сцени, па до 1905. године, када објављује посљедњу пјесму. У том тренутку он се формирао као пјесник, уколико то уопште можемо рећи за младића који је тек пропјевао и чији живот се прерано угасио – са непуне двадесет и четири године. Такође, читање у поменутом контексту пјесништва омогући ће нам да јасније сагледамо мјесто и значај Јакова Шантића, као и могуће утицаје поменутих пјесника на његово стваралаштво.

3. Пјесникова поетика. Збирка *Пјесме* Јакова Шантића, као што смо већ истакли, није репрезентативна за самјеравње његове пјесничке снаге. У њу не само да нису унијете све пјесме којим је пјесник располагао у том тренутку, него оне и по квалитету заостају за оним које ће послуже његове смрти бити штампане. Нешто више од половине пјесама, тачније њих шеснаест, први пут се у збирци штампају, док су остале раније објављиване по листовима и часописима. Уколико се испрате првобитни текстови из периодике и они који су добили коначно обличје у збирци, уочиће се пјесников рад на побољшању стиха, рима и ритма. Такође, чест је

случај изостављања појединих строфа или више њих, а осим ових скраћења вршене су и друге измјене, у виду инверзије појединих ријечи или синтагми. Често те измјене нису нарушавале смисао и значење стихова у којима се јављају, али неким пјесмама управо оне дају модеран тон, тј. показују његово превазилажење утицаја романтичарских пјесника. Јаков Шантић је очигледно посједовао развијену пјесничку самосвијест.

Књига је формално подијељена у четири циклуса: *Тренуци*, *На мору*, *На Алпима* и *Послије расипанка*. И поред овакве подјеле, у њима је видно међусобно преплитања љубавних, родољубивих и рефлексивних пјесма, као што је уочљиво преплитање више тема у истој пјесми. Са друге стране, у збирци се појављују неколике пјесме идентично насловљене, али оне се тематски и мотивски у потпуности разликују. Као примјер узећемо двије пјесме истога назив – *Поздрав*. Прва, смјештена у циклус *Тренуци*, испјевана у Паризу 30. јуна 1904, несумњиво показује колико је Јаков Шантић претрпио утицај романтичарске поезије. Далеко од родне груде, усамљени лирски субјект слуша у ноћној тмини како вјетар *уздише*, преносећи из домовине поздрав са гроба његове мајке. Завијање вјетра лагано се стапа са јецајем душе, која евоцира успомене на рано дјетињство и сироче које плаче крај мајчиног гроба:

*Он је и сад дошћ са њезине хумке;
Ја осјећам мирис кадуљине шраве, –
То је душа њена, душа моје мајке; –
Ја осјећам мирис кадуљине шраве...⁴*

Визија вјетра што плаче на *црном трању*, слика сирочета над мајчином хумком, као и „гробљански” амбијент на коме се одвија сцена, приказани су са романтичарским емоцијама и устаљеним романтичарским пјесничким средствима. И, најзад у посљедњој строфи, у складу са романтичарским преокупацијама, лирски субјект уз жал за изгубљеним сродником уводи осјећање љубави према домовини и патње у туђини:

*О, вјећре, њознаниче, хвала на њоздраву,
Усред ове ноћи шућинске и хладне!
Хвала за њоздравом с гроба моје мајке,
И са шујних брда домовине јадне!...*

⁴ Јаков Шантић, *Сабране пјесме*, приредио Станиша Тутњевић, Свет књиге и Институт за књижевност и уметност: Београд, 2005. Сви наводи Шантићевих стихова биће дати према овом издању.

Друга пјесма, сонет истог наслова из циклуса *На мору* пјесничким реквизитима и тематиком умногоне се разликује од прве. У катренима, испјеваним у стилу дучићевске дескриптивне лирике, дата је слика *плаветине ноћи* и звјезданог неба под којим мирно спава море. Из тог привидног мира у природи, послије дескриптивних катрена, у терцетима се уводи осјећање напетости и љубавног ишчекивања, које у лирском субјекту драматично расте, иако се наизглед ништа не дешава:

*Но узман! Мирно! Чујем у самоћи
Једино дисање тишине и ноћи!...
Док све већи немир у мом срцу саде.*

Ишчекивање промјена у природи полако се преноси и на душу усамљеног лирског субјекта (*да ми једро зетине и броди*), кога постепено обзирају немири, узроковани љубавним жаром и жељеним сусретом са вољеном женом:

*Ах, у златном оћу луне по џучини
Љубим те све више! И мени се чини,
Како шреинуше једра, да твој осмјех паде.*

И у овој пјесми вјетар преноси поздрав, али преко тајанственог мора и благог трептања једра које га подсећа на осмијех далеке драге. За разлику од прве пјесме, испјеване у духу романтичарске поетике, на овом мјесту се Јаков Шантић, атмосфером ноћи, сложенијим метафорама и асоцијацијама, приближио Дучићевој парнасо-симболистичкој фази пјевања. Постоји у Дучићевом опусу један *Јагрански сонет*, испјеван 1901. године, који је мотивом једра и темом усамљености могао бити подстицајан Јакову Шантићу при стварању ове пјесме. Међутим, код Дучића се у терцетима јавља мотив смрти и буђења гробља под морском водом, па се од сликања пејзажа из катрена иде ка приказу морског опела. Код Јакова Шантића у катренима је присутан готово идентичан амбијент, али његов пјеснички сензибилитет није био кадар створити слике, попут Дучићевих, у којима се *буге гробља под широком водом и гдје ноћ под црним сводом/ Шуми салме палећ свеће у висини...* (1997: 184).

У пјевању Јакова Шантића постоји низ пјесама насталих под утицајем романтичарских пјесника, али и оних испјеваних у маниру *војиславизма*. У Монтани 1904. године, на примјер, он ће испјевати пјесму *Во-*

јиславу, придружујући се на тај начин скупини пјесника који га оплакују у *Војислављевој сиоменици* (1895) и који без зазирања стављају на знање ко им је пјеснички узор. Утицај Војислава Илића чита се и у љубавним пјесмама, попут уводне пјесме из збирке *Љубави* или *Ја љубави ишћем, ја љубави шражим, О, да л` је шако?*, али и у патриотској пјесми *Ошацбини*. Углавном је ријеч о почетничким пјесмама, писаним махом 1899. године, у којима се пјесник изравно ослања на познате пјесничке ауторитете.

Међутим, Јаков Шантић је брзо прелетио пут од Змаја и Ђ. Јакшића, преко Војислава Илића и парнасизма, стигавши до симболистичких идеала истовремено када и Дучић. Тема ноћи као царства духа, у складу за захтјевима симболистичке поетике и Верленове *сиве њесме*, доминантна је у стваралаштву Ј. Шантића. Пјесници с почетка XX вијека, иначе, зазиру од бјелине и свјетлости, а у ноћи траже смирај и спас. „Светлост која нестаје и светлост која се замењује својим антиподом – тамо је велики имагинативни експеримент који је имао и естетске и емотивне аспирације” (Пековић 1994: 117). Креативно преиспитивање пјесника који уточиште траже у тами постало је главно обиљежје епохе. Овај поступак истовремено је почивао на тежњи да се превазиђе оно што је романтизам већ утврдио и кодификовао, те да се у тој борби за поетику новог знају и нови лирски модели. Ноћ је пјесницима модерне пружала могућност за изналажење нових пјесничких слика и власти тог пјесничког стила, а опет у складу са захтјевима симболизма.

У напријед анализираној пјесми *Поздрав*, Јаков Шантић ишчекује љубавни сусрет у *илаветиној ноћи* и *иод звјезаним небом*. Бјежећи од свјетлости дана који лишава сваку могућност сновиђења, он у отмјеној свјетлости мјесеца трага за далеком драгом. Због тога је његов пјеснички свијет, баш као и код Дучића, Луковића, Стефановића и касније Срезјевића, прије свега – плав. Хладна *илавина* свијета који га окружује и у коме се крије од себе и људи, даје пјеснику могућност да вјерује у постојање других свјетова, у којима нестају све границе. Отуда, као у неком далеком сну, њему се у трептају једра указује осмијех драге.

Тражење ноћи Јакова Шантића, не само да представља бијег од емпиријског свијета, већ представља и бијег од усамљености на коју је човек осуђен битисањем у њему. Парадоксално, млади пјесник који је најљепше године свог кратког живота провео лутајући по свијету у потрази за новим познанствима и искуствима, у поезији је бјежао од тог истог свијета, повлачећи се у дубоку изолацији – у окриље таме. Тамо, у дале-

ком хоризонту празнине у коју је био загледан на измаку живота, трагао је за спознајом или, како је сам именује у пјесми *На мјесечини*, *бајком* универзума. Пјесма је први пут објављена у *Новој Искри* 1903. (год. V, књ. II, 327) и понајбоље показује његово приближавање симболистичком програму. У њеном првом дијелу, који се састоји од четрнаест стихова различитог метра, дата је слика ноћног пејзажа, повезаног са љубавним сижеом. Лирски субјект у тихој ноћи обасутој мјесечином сања и чезне, ослушкујући како из даљине млади рибар пјева о сусрету са вољеном женом. Полазећи од романтичарског декора и језика, Јаков Шантић у другом дијелу пјесме настоји да појача тајанственост пејзажа и приближи се жанру симболистичке рафинираности:

*Мјесечина! ... Тихо! ... Чујем једну бајку
Што шуми с неба и пада њо води.
Струји кроз душу! ... Ја јој не знам ријечи,
Нићи њени смисл. Осјећам да ходи
У сваком шуму, блистању и шрену,
.....
Ни једна ноћца да још била није
Без бајке ове, којој нико јошће
Не појми смисл! ... Биће, Господ сами
То блуди и шайће у ноћи и шами,
Бајку, цуну шуће, праштања, милошће.*

Не можемо знати да ли је и у којој мјери Јаков Шантић био упућен у симболистички програм, те да ли је читао француске симболисте у изворнику; о тој теми немамо писаних трагова. Међутим, Верленове програмске ставове (синестезију, несиметрију, симболизацију искуства) прокламоване у *Песничкој уметности*, Јаков Шантић у потпуности прихвата и спроводи у овој пјесми. Под мјесечином, у трагању за суштином – за бајком која *струји кроз душу*, пјесник трага и за ријечима које би објасниле оно што ум покушава да појми. Због тога нимало није случајно што он у два наврата исписује ријеч *смисао* и што, загледан у бајку, казује: *Ја јој не знам ријечи*. Сусрет са том *бајком* превазилази језичко искуство, па отуда она „говори” ш мом и блистањем. Дакле, Шантић један визуелни тренутак (ноћ обасута мјесечином у коју је загледан) преноси на ниво аудитивног. На крају пјесме, та бајка *што шуми с неба и пада њо води* пјеснику се указује као Господ сами. Остварена синестезија

омогућава пјеснику да докучи натчулно искуство, да у природи спозна Господа пуног милости и праштања, а са друге стране и да разбије стилски декор из првог дијела пјесме.

На овом мјесту било би природно поставити питање утицаја. Сасвим је сигурно да је Дучићева мостарска збирка из 1901. године била подстицајна Јакову Шантићу на плану тзв. поетике слутњи. Могао је пјесник код Дучића пронаћи и овај шум ствари. Наиме, часопис *Зора* (1900, бр. 6, 197–199) доноси дијелове Дучићевих *Јагрански сонети*, под називом *Ноћ на мору* (I–VI), а у четвртом сонету се казује како све у природи, звук свој има. У терцетима ће се тек *наслушиши* и постојање извијесног шума: *ноћ бл`једи и умире с ш мом*, а зора шуми збогом у огласку *наћлом*. Тек касније, у коначној варијанти ових стихова из 1908, пјесник стиже до дефинисања симболистичке душе и до идеала шума намјесто звука.⁵ Може се рећи да је Јаков Шантић прије Дучића, пјесничком интуицијом наслутио и дефинисао „да језик те ноћи не може да буде, чак, ни звук (музика) у стилу верленовског симболизма, него да је то, као што се види из његове песме *На месечини*, у ствари шум” (Константиновић 1983: 105). Шум почиње тамо гдје престаје артикулација и он је, за разлику од звука, ирационалан и плуралистички. У симболистичкој поезији он је снажно стилско средство на плану сугестивности, слутњи и наговјештаја. Зато је Шантићева ноћ – ноћ открочења симболистичке тајне.

У пјесми *Јесен*, писаној 12. 11. 1904. а објављеној тек 1907. године у *Бранковом колу*, Ј. Шантић има стих у коме казује како чује: *са свих сџрана/ Без звука музику, Бетшовенове очаје!* Без обзира на ове помало патетичне *Бетшовенове очаје*⁶, који су у *аџонији приушени јако*, пјесник се са тим звуцима без музике, несвјесно, приближио идеалу виског или екстремног симболизма.

⁵ Стихови *Сваки цв`јешак, камен, шалас, листи са џоре / звук свој има у њој, сви шайћу и сџрује...* из првобитне варијанте замијењени су у збирци из 1908. године стиховима: *Сваки цвешак, камен, шалас, листи са џоре, / Шуме у шџј пјесми, и шайћу и сџрује*; У том погледу занимљива је Дучићева пјесма *Акорди*. У првој верзији ове пјесме, објављене у *Српском књижевном гласнику* (1903, бр. 31, књ. 7, 1146) други стих треће строфе гласи: *Тај џовор Бића и шџј језик сџвари*. Касније, у верзији за *Сабрана дела 1929–1932*, у издању *Народне просвјете*, тај језик сџвари биће замијењен шапатом: *Тај џовор Бића и шџј шайћи сџвари...*

⁶ У духу Верленовог начела из *Песничке уметности*: *Музике још и увек*, Јаков Шантић у пјесми *Она* помиње и Шопена. У званицама његове музике, болесна дјевојка оплакује своју љепоту, младост и усахле наде. Овдје, помињање музичара не бива само „украш” стихова, већ битан дио пјесме – симбол прошлости и срећних дана.

У пјесничком опусу Јакова Шантића постоје још двије пјесме о јесени, готово идентично насловљене (*Јесен*, *Јесени*), али и цио сплет *Пјесама из јесени*, објављених у *Бранковом колу* последице пјесникове смрти. Пјесме су нумерисане од један до девет, веома сажете у форми, писане у краћим стиховима, махом у осмерцу. Међутим, ове пјесме представљају корак уназад, ка романтичарском пјевању и тзв. објективној лирици Војислава Илића. Јесен је у њима, баш као код В. Илића и Алексе Шантића, оличење сјете, пролазности, усахле младости и дубоке изолованости. Суморни јесењи пејзажи, са друге стране, били су прикладан декор за приказивање мрачних расположења и својеврстан симбол животних поразних и блиских смрти:

*Побјејла је гуша моја,
Оглећјела с вихорима,
Са њом и њјесме – сузе моје
У наручје дадох њима.*

*И зашто је небо моје
Тако увијек шужно, болно,
Зашто звијезде ипак гршћу
И јецају неутишно...*

Јесења расположења и „тамни тренуци” преовладавају и у другим пјесмама, чак и у једној о прољећу (*Прољеће бјеше*), коме пјесник даје сва својства јесени: сјетно, болно, горко и мрачно. Овакво сагледавање природе која га окружује и живота, уопште, има коријене у пјесниковој борби са туберкулозом, због које је био принуђен да у неколико наврата борави на мору и у алпским санаторијумима, гдје је написао већи број својих пјесама (циклуси *На мору* и *На Алпима*).

4. **ЗАКЉУЧАК.** Поезија Јакова Шантића данас је готово заборављена, а он сведен на пјесника с маргине српског поетског модернитета. Данашњи, хипотетички читалац, не би се могао, нажалост, упознати са поезијом Јакова Шантића из неког антологијског избора, као што то обично бива, нити из једине збирчице стихова, данас готово недоступне читаоцу. Сасвим је могуће да би се она могла учинити данашњем читаоцу одвише монотоним, анахроним и незанимљивим. Или, што је још вјероватније, истраживачи или читаоци, приликом првог сусрета са поезијом најмлађег Шантића, тражили би одјеке пјевања његовог старијег и познатијег брата, у намери да открију да ли је ријеч о епигону, који обја-

вљује само захваљујући породичном имену. Лирику Јакова Шантића од потпуног заборавачачувала је тек неколица текста и једна књига сабраних стихова, који су представљали својеврсну рестаурацију његове пјесничке личности. Међутим, то је и више него довољно да се уочи како је ријеч о пјеснику који није пажљиво ишчитан, те како заслужује значајније мјесто у контексту српске књижевности с почетка 20. вијека.

ИЗВОРИ

Дучић 2006: Јован Дучић. *Песме*. Београд: БеоСинг.

Поповић 1997: Богдан Поповић. *Антологија новије српске лирике*. Приредио и поговор написао Мирослав Шутић. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Шантић 1904: Јаков Шантић. *Пјесме*. Мостар: Пахер и Кисић.

Шантић 2005: Јаков Шантић. *Сабране пјесме*. Приредио Станиша Тутњевић. Београд: Свет књиге – Институт за књижевност и уметност.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Будисављевић 1910: Милан Будисављевић. Посмрчад Јакова Шантића. *Бранково коло*, година VI, број 45, 717–718.

Витошевић 1975: Драгиша Витошевић. *Српско јесништво I*. Београд: Вук Караџић.

Живковић 1905: Милош Живковић. † Јаков Шантић. *Глас Црногорца*, година XXXIV, број 52, 24. децембар, 2–3.

Ивачковић 1905: Илија Ивачковић. Пјесме Јакова Шантића. *Босанска вила*, година XX, број 3, 15. фебруар 1905, 44–45; година XX, број 4, 28. фебруар 1905, 62–63.

Константиновић 1983: Радомир Константиновић. Јаков Шантић. У: *Биће и језик у искуству јесника српске културе двадесетог века*. Књига 8. Београд – Нови Сад: Просвета – Матица српска, 97–116.

Недић 1962: Владан Недић. О мостарском књижевном покрету. У: *Светозар Ђоровић. Изабране странице*. Библиотека Српска књижевност у сто књига, Књига 45. Будућност: Нови Сад, 7–24.

Пековић 1995: Слободанка Пековић. Аналитичка и синтетичка вредност појма „светлост“ у песништву српске модерне“. У: *Почеци и развој модерне српске лирике*. Научни састанак слависта у Вукове дане, књига 24/2, МСЦ: Београд, 111–119.

- РАДУЛОВИЋ 1934–35: Јован Радуловић. Један мостарски песник. *Гласник југословенској професорској груписа*, књига XV, 307–321.
- ТУЋЕВИЋ 2005: Станиша Тутњевић. Јаков Шантић. У: *Сабране пјесме Јакова Шантића*. Београд: Свет књиге-Институт за књижевност и уметност, 5–32.
- [АНОНИМ] 1904: Х. З. Јаков Шантић: Пјесме. *Бранково коло*, година X, број 51–52, 16471–649.
- ШАНТИЋ 1972: Алекса Шантић. *Изабрана дјела Алексе Шантића*, књига V. Избор Бранко Милановић, Сарајево: Свјетлост.

***

- НОР FROG [А. Г. МАТОШ] 1905: Нор Frog. Nove pjesme. *Samouprava*, godina II, broj 37, (14.2), 4.

Mirjana Lukić

The poetry of Jakov Šantić

Summary

The paper offers a presentation of a short life and a small poetic opus of Jakov Šantić (1882-1905), a poet who officially entered the Serbian literature in 1904, when his only book of poetry, simply entitled *Poems* was published. The literary critics judge Jakov Šantić according to his only collection, thus neglecting the songs published posthumously in *Brankovo kolo* (*Iz posljednih pjesama* (From the last poems) 1905 and *Posmrčad* (Posthumous children) 1907), which are immensely changing the image about his poetical work. Having in mind the fact that he is considered a marginal poet of the Serbian poetic modernity, the paper perceives his place and significance in the context of the period mentioned.

Keywords: Jakov Šantić, biography, the Serbian Moderism, Vojislavism, symbolism, influence.